

УДК 740+373

ОЛЕКСАНДРА КУЗЕНКО,
кандидатка педагогічних наук, доцентка, кафедра
українознавства і філософії,
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна
ORCID ID: 0000-0003-1900-1196
oleksandrakuz@ukr.net

ІННА НІКОЛАЄСКУ,
докторка педагогічних наук, доцентка, кафедра дошкільної освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
ORCID ID: 0000-0002-9928-9291
nikolaesky@ukr.net

ЮЛІЯ НІКІТСЬКА,
кандидатка педагогічних наук, старша викладачка, кафедра
дошкільної освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
ORCID ID: 0000-0002-0482-8011
nikitska.y@outlook.com

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ДЕЦЕНТРАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУП ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІГРОТЕРАПІЇ

OLEXANDRA KUZENKO,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Docent of the Department of Ukrainian Studies and Philosophy,
Ivano-Frankivsk National Medical University, Ukraine

INNA NIKOLAESKU,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate hrofessor at the Department of Preschool Education
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, Ukraine

ULIIA NIKITSKA,
Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
at the Department of Preschool Education
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, Ukraine

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL DECENTRATION OF INCLUSIVE GROUP PRESCHOOLERS THROUGH GAME THERAPY

У статті розкривається значення ігротерапії в розвитку емоційної децентрації вихованців інклюзивних груп ЗДО. Акцентується, що емоційна децентрація, як важлива інтегральна якість особистості в дошкільному віці відтворюється у здатності розуміти почуття, думки та соціальну позицію однолітків і дорослих. Провідним завданням розвитку емоційної децент-

рації дітей з ООП засобами ігротерапії розглядається необхідність надання їм допомоги в самоусвідомленні, осмисленні своєї гідності, проблемних аспектів, особистих труднощів і досягнень інших людей. Доведено, що використання ігротерапії в інклюзивному освітньому просторі ЗДО сприяє налагодженню комунікації дітей з ООП з однолітками, дорослими та сприяє гармонізації їх соціальних взаємин, таким чином забезпечуючи формування в них емоційної децентрації.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, розвиток, інклюзивна освіта, ігротерапія, емоційна децентрація.

Summary. The article reveals the importance of game therapy in the development of emotional decentration of inclusive groups of children. It is emphasized that emotional decentration, as an important integral quality of personality, in preschool-age is expressed in the ability to understand feelings, thoughts, and social position

of peers and adults. The main task of developing emotional decentration of children with special educational needs through play therapy is the need to help the child in self-awareness, understanding his/her dignity and problematic aspects, personal difficulties and achievements, and other people. The use of game therapy in the inclusive preschool educational space helps to establish communication between children with special educational needs and their peers, adults and promotes the harmonization of their social relationships and thus ensuring the formation of emotional decentration.

Keywords: children with special educational needs, development, inclusive education, game therapy, emotional decentration.

Мета: розкрити теоретико-методологічні аспекти розвитку емоційної децентрації вихованців інклюзивних груп ЗДО засобами ігротерапії.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Функціонування інклюзивної форми навчання зумовлює необхідність використання в ЗДО ефективних засобів розвитку емоційної децентрації дітей дошкільного віку з ООП. Від рівня її сформованості на етапі дошкільного дитинства залежить успішність соціальної взаємодії особистості в наступні вікові періоди, оскільки забезпечує здатність розуміти потреби і можливості інших людей, дозволяє об'єктивно оцінити конкретну комунікативну ситуацію. Перебуваючи в інклюзивних групах ЗДО, діти мають навчитися розуміти почуття інших людей, опанувати вміннями узгоджувати свої інтереси у спільній діяльності з дорослими та однолітками, відчувати межі допустимої активності та необхідної дистанції. При цьому важливо, щоб самооцінка дитини та її оцінка емоційного стану інших людей були максимально об'єктивними. На ступінь реального бачення дитиною себе в оточуючому довкіллі, об'єктивного сприйняття нею дійсності та здатності порозумітися з оточуючими безпосередньо впливає рівень розвитку емоційної децентрації, ефективним засобом формування якої є ігротерапія.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній психолого-педагогічній

науці важливе місце відводиться вивченню особливостей розвитку емоційної сфери дітей з ООП. У працях О. Баб'як, Т. Вісковатової, А. Замші, Т. Ілляшенко, І. Омельченко, Л. Прохоренко, Т. Сак, Р. Тригер, У. Ульяновської, П. Чамати та ін. аргументується, що комплекс порушень у розвитку дошкільників зумовлюється різними видами депривації, у т. ч. емоційної (*Медведєв*).

У працях Д. Березіної, О. Защинської, Л. Кузнецової, Н. Селютіної, Т. Стерніної та ін. доведено наявність труднощів у розпізнаванні дітьми з ООП власних емоцій та емоційних станів інших людей. Зокрема, Н. Селютіна зазначає, що діти з цієї категорії доволі слабо розрізняють емоційні стани нейтрального спектра, проте вони можуть успішно впізнавати виразні емоційні стани – радість, гнів, сум. Водночас учена акцентує, що дітям із ЗПР притаманний низький рівень емоційної децентрації, яка розглядається як можливість суб'єкта сприймати та враховувати у своїй поведінці стани, бажання та інтереси інших людей за умови інтелектуально активного формування особистості.

Як дієвий засіб активізації розвитку емоційної децентрації дітей старшого дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку розглядається ігротерапія (*Адамів, Мацук, Кузенко, 2021, с. 54*). У західній теорії і практиці освіти розвиток ігротерапії відбувався в контексті становлення гуманістичної психології. До визначення змісту і мети ігротерапії існують різні наукові підходи, один з яких представлений ігровою терапією відреагування (за Д. Леві). Тому в ігровій кімнаті дітям створюються умови для трьох форм ігрової активності: вивільнення поведінкової агресії, під час якої дитина може розкидати предмети або проявляти форми інфантильної поведінки; 2) звільнення відчуттів стандартизованих ситуацій, що стимулює відчуття ревнивого ставлення до сиблінгу (це відбувається шляхом прикладання ляльки до грудей матері); 3) вивільнення відчуттів під час гри шляхом відтворення специфічного стресу з життєвого досвіду дитини. Інший підхід – ігротерапія взаємин, основоположниками якого в 1930 роках стали Д. Тафт

і Ф. Аллена. За їх концепцією, в ігровій терапії побудови стосунків основна увага відводиться лікувальній дії міжособистісних стосунків (*Лендрет, 1998*).

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільне дитинство характеризується сенситивністю для емоційних новоутворень, які безпосередньо пов'язані з грою як провідним видом діяльності особистості. До основних показників розвитку емоційної сфери на даному віковому етапі належить наявність емоційних переживань, які стають більше усвідомленими, узагальненими, диференційованими. Відтак відбувається формування стійкої системи емоційних взаємин; виникають прояви емоційної децентрації, тобто вміння розпізнавати емоції, мовні характеристики переживань, а також здатності розуміти емоційний стан іншої людини (*Кошелева, 2003, с. 31*).

Дітям дошкільного віку з ООП властиві об'єктивні та суб'єктивні труднощі в розвитку емоційної сфери. У зв'язку з недостатньою сформованістю досвіду емоційних переживань їм складно диференціювати власні емоції, вербалізувати свій емоційний стан, у них слабо сформований досвід емоційних переживань. Нерідко в дітей з ООП спостерігаються порушення емоційного розвитку, які виявляються в незрілості емоційної сфери: нестійкості емоцій, труднощах у розпізнаванні емоційних станів, вербалізації власних емоцій, станів, настроїв, а також тривожності, що обумовлюють своєрідність формування їх поведінки, ускладнюють особистісний розвиток та спілкування з оточуючими людьми (*Мацук, Кузенко, 2020*).

Наслідки невдалих спроб налагодження комунікації та спілкування з однолітками чи дорослими закарбовується в емоційній пам'яті дітей з ООП. У результаті цього в них розвиваються такі особистісні риси, як: підвищена емоційна чутливість і вразливість, гіпервисока залежність від оцінки суджень інших людей тощо (*Татаринцев*).

Застосування ігротерапії в корекційно-розвивальній роботі з вихованцями інклюзивних груп ЗДО має потужний розвивально-виховний потенціал. Практика свідчить, що гра здатна

активізувати розвиток емоційної децентралізації дошкільників з ООП. Передусім, посередництвом гри дитина може відкрити особисті проблеми емоційно-вольової сфери, страхи та травми, зрозуміти їх. Гра суттєво впливає на гармонізацію взаємин дитини з однолітками та дорослими, оскільки під час такої діяльності створюється позитивна атмосфера, яка сприяє налагодженню комунікації між учасниками групи, нейтралізуючи невпевненість, тривожність, страх у виконанні навчально-розвивальних завдань. Також гра оптимізує міжособистісне спілкування в різних ситуаціях, так як знімає небезпеку соціально значимих наслідків.

Проведення ігрової терапії з вихованцями інклюзивних груп ЗДО передбачає певні етапи: об'єднання дітей у групу, розповідь, гра та обговорення. Відповідно до ролі функцій дорослого диференціюється директивна і недирективна ігрова терапія. Для директивної ігрової терапії характерна інтерпретація та трансляція дитині педагогом символічного значення гри. Також цей підхід передбачає активну участь дорослого у грі дитини з метою актуалізації в символічній формі її неусвідомлених пригнічених відчуттів. Під час цього пропонується кілька можливих варіантів вирішення проблеми задля усвідомлення власного емоційного стану та інших людей. У свою чергу, недирективна ігрова терапія забезпечує вільну ігрову діяльність дитини, під час якої вона має змогу для емоційного самовияву. Це забезпечує успішне вирішення трьох важливих розвивальних завдань: 1) розширення можливостей емоційного самовияву дитини; 2) досягнення її емоційної стійкості та саморегуляції; 3) корекція стосунків у міжособистісній комунікації "дитина – дорослий"; "дитина – дитина" (Лендерт, 1998).

Першочергове значення в розвитку емоційної децентралізації дошкільників засобами ігрової терапії має формування адекватної міжособистісної комунікації між дитиною і дорослим, дитиною і однолітками, а також системи конгруентної комунікації. Провідним завданням цього напрямку педагогічної взаємодії з вихованцями інклюзивних груп ЗДО розглядається необхідність надання допомоги дитині в самоусвідом-

ленні, осмисленні своєї гідності та проблених аспектів, труднощів і досягнень. Принципами організації ігрової терапії задля розвитку емоційної децентралізації є: забезпечення дружніх стосунків з дитиною; безумовне прийняття її такою, якою вона є; розкритість і відкритість; розуміння її почуттів. У даному випадку педагог виступає своєрідним "дзеркалом", у якому дитина бачить відображення своїх емоцій та емоційного стану однолітків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, застосування ігрової терапії має важливе корекційно-розвивальне значення в роботі з вихованцями інклюзивних груп ЗДО. Гра створює значні можливості в гармонізації соціальних стосунків дошкільників, налагодженні комунікації з їх соціальним оточенням. Ігрова терапія може застосовуватися як в індивідуальній, так і груповій формі. Під час групової ігрової терапії діти залучаються до виконання спеціальних вправ, завдань з невербальної комунікації, розігрування різних міжособистісних ситуацій тощо. Це сприяє створенню близьких стосунків між учасниками групи, знімаючи напруженість, тривогу, страх перед комунікацією з іншими людьми. Ефективність використання ігрової терапії в умовах інклюзивного освітнього середовища ЗДО залежить від потреб, можливостей дітей, кваліфікованої роботи вихователів, а також налагодження співпраці з батьками.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо у визначенні моделі формування соціально-комунікативних умінь дітей з ООП засобами ігрової терапії в інклюзивному освітньому середовищі ЗДО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Адамів, М., Мацук, Л., Кузенко, О. (2021). Формування в дітей дошкільного віку із порушеннями психофізичного розвитку ціннісного ставлення до життя. *Освітні обрії*, 1 (52), 53–57.
- Кошелева, А. Д. (2003). Эмоциональное развитие дошкольников. Москва: Издательский центр "Академия", 176 с.
- Мацук, О., Кузенко, О. (2020). Психолого-педагогічні дослідження актуальних проблем впровадження до-

шкільної інклюзивної освіти в Україні. *Молодь і ринок*, 2 (181), 99–106.

Лэндрет, Г. Л. (1998). Игровая терапия, искусство отношений. Москва: Институт практической психологии, 368 с.

Медведєв, О. Розвиток емоційної сфери особистості дитини як психолого-педагогічна проблема. Режим доступу https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_shkolu/44/visnuk_27.pdf.

Татаринцев, О. В. Соціалізація дітей з церебральним паралічем шляхом їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Режим доступу https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/1/statti/3tataruncev/3tataruncev.htm

REFERENCES

- Adamiv, M., Macuk, L., Kuzenko, O. (2021). Formuvannja v ditej doshkiljnogho viku iz porushennjamy psykhofizychnogho rozvytku cinnisnogho stavlennja do zhyttja. *Osvitni obriji*, 1 (52), 53–57.
- Kosheleva, A. D. (2003). Emocionalnoe razvytie doshkolnykov. Moskva: Yzdateljskij centr "Akademyja", 176 s.
- Macuk, O., Kuzenko, O. (2020). Psykhologho-pedagoghichni doslidzhennja aktualnykh problem vprovadzhennja doshkiljnoji inkluzyvnoji osvity v Ukraini. *Molodj i ryнок*. 2 (181), 99–106.
- Лэндрет, Г. Л. (1998). Yghrovaja terapija, yskusstvo otnoshenij. Moskva: Ynstytut praktycheskoj psykhologhyy, 368 s.
- Medvedjev, O. Rozvytok emocijnoji sfery osobystosti dytyny jak psykhologho-pedagoghichna problema. Retrieved from https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_shkolu/44/visnuk_27.pdf
- Tataruncev, O. V. Socializacija ditej z cerebralnym paralichem shljakhom jikh navchannja v zagaljnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/1/statti/3tataruncev/3tataruncev.htm

